

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ., ամիսը՝ 1 ռ. 50 կ., հատուկ 5 կոպեկ:
Բաժանորդը գրվում է թիֆլիսյան միմայն խմբագրատանը:

Խմբագրությունը հասցեն՝ Теласъ, Редакция «Норъ-Даръ»
կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրատանը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 3-ը: Յայտարարությունները ընդունվում են ամեն լեզուներով: Յայտարարությունները բաժին 2 կ., ընկածները համար կրկնապատկել:

Մայիսի 1-ից «Նոր-Դար»-ին բաժանորդ են գրվում և վճարում են 7 ռուբլի 25 կոպեկ:

Հաշվաբարի Լյուիսանցոց Ս. Մարիամյան ուսումնարանի հոգաբարձությունը խնդրում է հանդուցեալ ԱՆՏՏՈՒ ԳՈՒՂԱԿԵԱՆՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄԵՆԵՐԻՆ և ծանօթներին շնորհ բերելու նրա հոգեհանգստին: Հոգեհանգստը կը կատարուի կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լյուիսանցոց եկեղեցում:

(Խ.)

ԲՈՎԱՆՊԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գեորգ Չմկիանի քսան և հինգ ամեակի տոնը:
Քրտնի կոն. — Լուրեր: Սաղիանի ու Ստեփաննոս Նախավկայի մեծաւանը (չարեւակ):
Քաղաքակ. — Լուրեր:
Խառն լուրեր:
«Նոր-Դար»-ի հեռագրերը:
«Նոր-Դար»-ի պատասխանները:
Բանասիրական: — Քմբակար:
Յաջողութիւններ և ծնունդ:

ԳԵՈՐԳ ՉՄԿԵԱՆԻ ՔՍԱՆ ԵՒ ՀԻՆԳԱՄԵՆԵՐԻՆ ՏՈՆԸ

Ինչպէս արդէն ծանուցել էինք, քաղաքի թատրոնում ապրիլի 30-ին տեղի ունեցաւ Վարդիկ Չմկիանի բնական գործունէութեան քսան և հինգ ամեակի անթիւ ներկայացումը և ընդ նմին յօրինարի տոնը:

Թէպէտ ևս այդ երեկոյեան անձրեւը երկնքից հեղդի պէս թափվում էր, ալեւ ամենապիտիւ թատրոնական դահլիճը և օթեակները լցուած են բազմաթիւ հասարակութեամբ: Վարդիկը բացուեցաւ և ծերունի Բիշէլիօյի դերում զուրս եկաւ բնական յօրինարը և բուն ծափահարութեամբ ընդունուեցաւ:

Ներկայացման մասին, ոչինչ չենք ասում, քանի որ մեզ հետաքրքրողը այդ երեկոյեան յօրինարն էր և նրա լինելը:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹՄԲԱՆԱՐ

(Երգիչներ Մօրանից)

Այն ժամանակ դեռ 15 տարեկան էի, մինչդեռ արդէն ութ տարեկան եմ, բայց այժմ ինչ որ պատմելու եմ, ալեւ քան լաւ եմ ինչու, որ կարծես հինգ երեկ է պատահել:

1814-ի լուսնային էր, Արդէն երկու ամիս էր, որ թշնամին—աւստրալիաներն — պաշարել էր Չալցիքը: Ուր մեր տեղապահ զօրքը բանտարկուած էր—ինչպէս արեւելք իւր որջում: Սասնիկ ցուրտ ձմեռ էր, ալեւ տարին, առաւ Ժիւն էր եկել և ամեն տեղ սպիտակ սաւառով ծածկել էր գետերը: Յուրան ու սովը աւելի էին նեղութիւն պատճառում մեզ, քան նոյն իսկ թշնամին, և մեր զօրքերի թիւը աւելի ջերմից էր պակասում քան թշնամու զնգալները: Մի փոքր շուշուօ հողի առնելու համար, ժամանակ առ ժամանակ լճաղանի դուրս էինք գալիս քաղաքից և չարձակում գործում թշնամու վերայ: Բայց անօգուտ ջանք: Կարծես ամեն կողմերից երկաթէ օղակով էինք պատած:

Տանը միայն երկու հողի էինք մնացել—մալրու և ես: Կարող էր զօրակալիւր էր դեռ ևս քաղաքի պաշարման առաջին օրերը քաղաքացիներից կազմա-

ւան և հինգամեակ բնական ծառայութեան տոն էին:

Բիշէլիօ պիւստից մի կտոր խաղալով, քնոյ ներկայացրին Համլետից (պ. Աղաման) մի գործողութիւն և քնոյ Պէպոլից (պ. Չմկեան) մի արարում:

Նրեք կտորն էլ աջողութեամբ անցաւ և ամեն անգամ հասարակութիւնը լարդի Չմկեանին բուն ծափահարութեամբ բնական հրաւիրում:

Պէպոն ալ անգամ աւելի աշխուժուեց և եւանդում էր:

Այնուհետև սկսուեցաւ յօրինարի բուն հանդիսը:

Վարդիկը բարձրացաւ և բնական զնգալի տեսարան էր ներկայացնում: Բնական կողմը կանգնած էր յօրինարը՝ չարդիկ Գ. Չմկեանը, միւս կողմը չարուած էին ուսուցիչներ և անհայտ զարմանալի պակասում և ծափահարութեամբ ծափահարում: Վարդիկը ծափահարում էր և ծափահարում, քնոյ դրան կից՝ վրաց թատրոնի ներկայացուցիչները նոյնպէս պակասում և քնոյ թիֆլիսի երկրաւորութեան ներկայացուցիչը, հայոց թատրոնական խումբը զնգալի պակասում և նոյնպէս մի քանի մասնաւոր մարդիկ ուղեւորներ ձեռքներին:

Ուսուցիչ խումբի կառավարիչը ուսուցիչն էր փոքրիկ, բայց չարմար ճառով լինող յօրինարին, որի մէջ չափանց թէ ուսուցիչ խումբը թէպէտ ծափահարում:

Երկուստեք գունդերից միմեան: Մի անգամ, ամբողջ գիշերը տեսած պատերազմից ցատկ, հարս վերադառնում է առաւօտը տուն և գրկելով մօրս հարցնում է:

— Իսկ ժամը ուր է:
Ժամը—եւ ես, ժամը Բիշէլիօ, Հօրս անունը ժամ էր:

— Նա թմբկահարների ուսումնարանում է, պատասխանում է մայրս: Դու ինքդ էիր ցանկանում, որ նա գնար ալի ուսումնարանը:

Հենց այդ րոպէին թմբկը ուսուցիչ և թմբկահարները գլխանցիւ ցցած եւ վերադարձաւ տուն: Չմկեանը, որ ծանր ժամանակներ էին, բայց և ալեպէս եւ անհող և ուրախ էի և ման էի գալիս չլացնելով:

Հայրս դարձաւ դէպի ինձ:

— Հայրս դաւաճաւ, երեւի արդէն մի փոքր բան սովորած կը լինիս:

— Ի հարկէ, հարաբարեւ պատասխանեցի ես:

Եւ իրաւ որ, 10 լիօ չըջակալում ոչ ոք չկար ինձանից լաւ թմբկահար: — Հայրս ցոյց տուր տեսնեմ հոնարդ:

Եւ սկսաւ սաստիկապէս խփել թմբուկս, կարծես վերաւ չարձակում էինք գործում:

— Լաւ,— կրկնեց հայրս,— չաւ լաւ է:

Նա լուցեց Բայց ընթերցելից ցատկ, երբ մայրս հեռացաւ իւր սենեակից, նստեցնելով ինձ իւր մօտ, հանգարում:

չէ յօրինարի և նրա գործունէութեան հետ և ալի ներքին է իրենց իբրեւ հիւսիսի դաւակներին, բայց լսելով պ. Չմկեանի բնական գործունէութեան համարը հասկացողներից՝ ուսուցիչ խումբը իւր պարտքն է համարել ուրախութեամբ սրտի մասնակցելու նրա բնական քսան և հինգ ամեակ արդիւնաւոր գործունէութեան տօնին:

Ուսուցիչ խումբի կառավարիչը ներկայացնելով խումբի կողմից դափնեալ պակաս յօրինարին և համարումով նրա հետ ասաց. «Թատրոնին, զնգալի արհեստին իբրեւ եղբայրներ պէտք է ծառայեն ամեն աղիքը»:

Յետոյ վրաց խումբի ներկայացուցիչը կարդաց մի փոքր աւելի ընդարձակ և զնգալի ճառ, որ մեր ձեռքում չլինելով չենք կարող ամբողջ հրատարակել, որքան էլ որ կը ցանկանայ: Զառն բուն միտք, որքան մեծ լսելիք ալ էր, որ վրաց և հայոց թատրոնները եղբայրներ են երկուստեք և իբրեւ եղբայրներ էլ ալեւս հետեւ պէտք է գործեն ալի երկու եղբայր և մօտիկ աղիքի լուսաւորութեան համար:

Վրաց խումբի ներկայացուցիչը պատկեր ընդունելով և նրա հետ համարումով, չարդիկ յօրինարը նրան վրաց լեզուով մի չարմարաւոր և հակիրճ պատասխան տուեց, ինչպէս ալի արեւ էր ուսուցիչ խումբի ուսուցիչ լեզուով:

Յետոյ պ. Աղամանը առաջ գալով հայոց զբոսաւորական ակումբի կողմից ներկայացրեց մի պակաս:

Գրանից քննող առաջ եկաւ երկուստեք Առաքելանցը և Թիֆլիսի երկուստեք զոթիկան կողմից խօսեց մի հակիրճ և չարմարաւոր ճառ: Պարզ արտասանութեամբ և սիրուն առողջամտութեամբ խօսած ալի ճառը բուն ծափահարութեամբ ասաց:

— Իսկ ժամը ուր է, չաւ անաշուղ անցաւ:

Այս ժամը, չաւ անաշուղ անցաւ ալի գիշերը մեզ համար: Քիչից 10 մարդ կորցրինք կարկից, ի թիւս որոնց և ենթադրեց Ռեյֆին և զնոյ թմբկահարին: Գու չեմ ճանաչում թմբկահար Լաւալին: Հրացանի երկու զնգալ կաւ հինգ նրան: Այժմ մի ուրիշ է չարմարաւոր: Հայրս ժամանակը, երբ չարմարաւորը որ պիտի կատարէ, ինչ որ կարող է: Ուղիւս եւ նրա տեղը բռնել:

Եւ չպատասխանեցի, բայց պատասխանել էի էլ կարող առաջին վարկեանին—սիրտս սկսաւ ուժգին բարտախել, չղիւսած գոհունակութիւնից թէ մի ալ պատճառից, բայց ոչ երբեք երկուստեք:

Յերեկ անցաւ: Երեկոյեան սպասեցիք, մինչև որ մայրս քնեց և դուրս եկանք տնից: Հայրս ունէ էր գցել իւր հրացանը, եւ թմբկահար:

Այսպէս ուրիշ, եւ դարձաւ թմբկահար: Բայց ալի արդիւնք չէր, որ եւ հօրս հրացանով վարկեանի բոլոր կաղաններին, որոնք կը համարձակուէին իրենց ցուրդը ցոյց տալ անտառից, Վերջերս եւ ալեքան վարժուեցաւ հրացանահարութեան մէջ, որ բոլոր իմ ընկերակիցներից աւելի լաւ էի նշան խփում: Կարելի էր համարձակ ասել, թէ ուր էր նշան էի առնում—նա ընկնում էր մահացած:

— Սերժանտ Բիշէլիօ, — թշնամին օր

թեամբ ընդունուեցաւ, որովհետեւ խօսքերն անկողն էին, դրա համար էլ ընտիր սպաւորութիւն արաւ:

Ներխուսարդ Առաքելանցը երկուստեք խումբի կողմից խօսած ճառը յօրինարին չանձնեց ներքին 2-րդ փոխաւորութեան տանող մի տոմսի հետ:

Ալի ճառը հրատարակում ենք ստորեւ: Յետոյ մի երկուստեք կարդաց մի խոնարհ ուղիւս իւր տիրոջ և երկու ալ խմբագրութիւնների կողմից:

Ալի ուղիւսը մեզ վերաջ լաւ սպաւորութիւն արեց, որովհետեւ տեսանք, որ Չմկեանը չարդիկութեամբ տարել է: Յետոյ մի երկուստեք, որի անունը մեզ անգալ է, կարդաց մի ուղիւս, միայն չը կարողացանք խօսքերը լսել և չ'իմացանք էլ թէ ում կողմից էր նա և ինչ էր ասում: Ուղիւսը վերջանալուց քնոյ երկուստեք պէտք է յօրինարին չանձնէ, նա էլ կատարեց ալի:

Յետոյ հայոց խումբի կողմից ստացաւ յօրինարը մի զնգալի պակաս ծափահարում և զնգալի խումբը կարդաց մի բաւականին երկալ ուղիւս խումբի կողմից թատրոնի անցնալը պատմելով և յօրինարի ծառայութիւնները փառաբանելով: Ամենից վերջում մօտեցաւ պ. Աղամանը յօրինարին և մի փոքրիկ հանդէսի համար իւր զբոս խոսեցաւ կարդաց, որի մէջ լինելով և զրուստելով պ. Չմկեանի քսան և հինգ ամեակ բնական գործունէութիւնը իւր երախտագիտութեամբ չարմարաւոր: Յետոյ խումբը լոյս ստաւարած էր, Աղաման և Չմկեան համարումով էին:

Հանդէսը փակուեցաւ չաւ ուրիշ և աղիւս կերպով: Թատրոնական խումբը՝ զնգալի և զնգալի անուններ և փոքրիկ սպաներ Հայաստանցու հայրստներով ճաշակով խմբուած և աւել:

օրի վերաջ աւելի և աւելի չըջակաւորում է մեզ: Եթէ մենք ալապէս անգործ մնալու լինեինք, չարմար չի անցնիլ: Թշնամին քաղաքում կ'լինի: Մեր ալի զրուստելը կարող չէ երկար չարմարաւոր: Գլխաւոր կառավարիչը ալի զնգալի Վիշնիլիկան բանակին միանալու համար որոշել է զաղտնի չարմարաւոր գործելու: Գու չը խմբով առաջապահ կ'ընթանան: Հարկաւոր կը լինի կամ ճեղքել և անցնել, և կամ մեռնել:

— Լաւ, պատասխանեց հայրս: Եւ մենք զնգալից: Սարափելի օր էր ալի: Մի անգալ մէկը արդէն թշնամուն կանխաւ նախապաշարած լինելով, թշնամին սպասում էր մեզ պատրաստ և զնգալիներ թափուեցան մի գլխին: Սակայն մենք քաջութեամբ զիմացանք մինչև երեկոյ մի ալեպէսի հանգստութեամբ, որ ոչ ոք մեզանից չլսեց, թէ ինչպէս նախաձեռն փողը դարկեցին և միւս գոհարներ վերադարձան քաղաք: Մեր առաջապահ խումբը կտրուեցաւ բանակից և թշնամին չորս կողմից պաշարեց մեզ: Բայց չնայելով դրան, մենք բոլոր մի աւելի եւս գնդորդեցանք: Երբ մեզանից ընկնում էր մինը, միւսը խփում բռնում էր նրա տեղը, կտրում էր իւրակներին պաշտպանելով: Մեր ամբողջ խումբը ընդամենը տաս հողի էինք մնացել: Եւ անմիտ պրծաւ, եւ ալեքան լղար էի, որ կարծես, զնգալիներ մէջերից էի ցատկաւորում: Հօրս ուսը վերաւոր:

լի զնգալի կերպով երգում էին «Վանցող խալիպը» օրիստերի զանալիցութեամբ և ողորուած հանդիսականների բուն ծափահարութեամբ:

Ընդհանրապէս ներկայացումը լաւ էր, յօրինարին հանդէսը զնգալի, Հայաստանցիներ խումբը համակրելի և ընդհանուր սպաւորութիւնը աղիւս:

Յօրինարին բազմաթիւ անգամ բուն ծափահարութեամբ բնական հրաւիրուեց և համակրական ցոյցեր անելուց քնոյ հասարակութիւնը զոչ սրտով ցրուեցաւ:

Յարգելի յօրինարը բացի ներկայացման եկամուտից, որ նրան է պատկանում, ստացաւ մի ներքին փոխաւորութեան տանող տոմսակ, մի փոքրիկ դրամար, որ մասնաւոր բանկում է շրած, ինչպէս ասում են, ֆոթից հեռադրով զնգալի Ալեքսանդր Մելիք: Հակադեմոսից 300 ռ. ճուշդ:

Գնդապետ Ա. Միլիք-Հակադեմոսը, որ միշտ բարեկամաւոր գործերի համար առաւ Նուրաթուրութեամբ հրուստեցաւ էր, ալի յօրինարին առթիւ ուղարկել է և 100 ռուբլի հանդուցեալ Ամերիկեանի թշնամ քրոջը: Բաղուր հայ հասարակութիւնը իւր աւանդական սովորութեամբ հաւատարիմ մնալով, Բաղուր մէջ կէս դեռնալին հետին էր նուրիւ յօրինարին: Այս յօրինարին առթիւ մեր մի քանի նկատողութիւնները առաջիկայի համար վերադառնալով: Ինչպէս վերին ասացինք հրատարակում ենք հետեւեալ երկուստեք Առաքելանցի Թիֆլիսի երկուստեք զոթիկան կողմից խօսած ճառը:

Մեծարող պարոն Գեորգ Ներխուսարդութեան միշտ հաւատարիմ բարեկամ:

Երբ մենք պատանի էինք, դուք դեռ ան ժամանակ մեզ սիրելի ու համակրելի էիք: Բնական վերաջ դուք միշտ

րեցին թրով: Բայց և ալապէս բոլոր ժամանակ նրան ստանում էի զրօշարձակ կուռելիս պատերազմողների մէջ: Բայց մեր հրացանահարութիւնը քանի զնում պակասում էր, մեր զնգալները վերջանում էին: Վերջապէս հասաւ վերջը: Սովորեցանք—մինչև արդէն էլ եւ կարծես խնդրում արդ խօսքը արտասանելիս,—սովորեցանք անձնատուր լինելու:

Ներկու ժամից մեզ տարան մի ինչ որ աղարակ. եկաւ և մարաջատը իրեն ընկերակցողների հետ և իջաւ ձիւց: Բոլորն էլ մեզ վերաջ էին նախաւ: Նրանց դէմքերը գոհունակութիւն էին արտապատում: Նրանք ուրախ էին, որ բուն էին մեզ, բայց նրանց վառօղի ձիւց սեւացած սպիտակ նշանազգեստները և դէմքերի վերքերը պարզ ցոյց էին տալիս, թէ ինչ էր արժել նրանց ալի: Մարաջատը հրամայեց վերքերը կապել և կանգ առնելով հօրս առաջ, հարցրեց:

— Ուր է զրօշակը, սերժանտ:

— Չգիտեմ, պատասխանեց հայրս, ուսուցիչ վեր գցելով:

Մարաջատը.— հենց իմանաւ ալիս առաջն է նրա ուսերին թափած կեղծամը.— դարձաւ դէպի սպան:

— Եթէ նա չի ասիլ զրօշակի ուր լինել— վաղը առաւօտեան զնգալահար արեք նրան:

Երբ զնգալի եղած մեզ համար որոշած անկեանք միայնակ մնացինք, հայրս

Թիֆլիսի նահանգական դատարանում ամբողջ մարտի ընթացքում, ըստ համար 2-ի, համարակառն օր հրապարակով պիտի ծախսվեն բազմաթիվ թէ քաղաքային և թէ գեղական կալուածներ, և թիֆլիսի Վերջօրեականների բազմաթիվ, որ «KAB»-ի աստիճանական միջոց 35,000 ռ. կապալով է արվում:

Մեծվիճ մի գործակալար կրում է մեզ. — «Մերթի» կոչումով բերդում առևտրով պարագայները բոլորն էլ մեր կողմից հաղթել են, որոնք թողած իրենց հաղթել են, ընկել են օտարութիւն՝ փող աշխատելու: Բայց տարաբաղադար անա մի ամիս է, որ առևտուրը չափ ընկած է, թէև ծախքերը օր օրի վերաջ շատանում են, ամենահասարակ խանութները օրինակ վարձվում է երեսուն կամ քառասուն ռուբլովի շը: Նորից մեր անխոստ վաճառականները, որոնք իրենք են աշխատում օրից օր խանութների վարձքը և լցնում հրէայ խանութատերի գրպանները: Բացի դըրանից, կան աշխատի վաճառականներ էլ կամ գործակալարներ, որոնք ցերեկ ճանձն են քշում, իսկ գիշերները անց են կացնում դանդաղ անդրում դուրսնալի երեկոներ: Թէև վաճառականներին ևս դա պատիւ չէ և օգուտ, բայց մեք աւելի ուզում ենք նկատել գործակալարներին, որոնք իրենց աղաների օրինակից վարակուած, իրենք են հետևում են նոյն ճանապարհին և աշխատում իրենց օգտակար չլինելով արատ են բերում և գործակալարների դասին: Չենք հասկանում, թէ ինչ իսկը է թողնել սուռ սեղ, հանգստութիւն, ամեն բան զոհել՝ ինչ է Մերթի պիտի գան և իրենց չարարանքի պատգը գիշերները պիտի փախեն:

«Тифлисский Листок» թերթը լսել է, որ մի քանի թատերականներ, Թիֆլիսից մի քանի կալարան հեռու պատերազմական-վերական ճանապարհի վերաջ պատրաստվում են ընդառաջելու դերասաններ Մ. Գ. Սալիսկին, որ գալիս է Թիֆլիս:

Քաղաքային շինարարական լանձնատնային արարիլի 29-ի նիստում որոշուած է, որ աներին քուր մատակարարելու համար գործածվեն արձիճէ խողովակներ: Միևնոյն նիստում քըն. նուրով և պ. Ղորանյանին ասաջարկութիւնը—իւր քրանցքը գնելու մասին, ընդունուած չէ մեծ դին պահանջած լինելուն համար:

ԱՍԽԱՐԱԳԻՅ. — Պատուական «Նոր-Գար»-ի № 56-ի մէջ սպուած «Նոր-Նախիջևանի նամակը» — «Նոր-Գար»-ի ազատութեան համար գրամաղուի կազմելու մասին, մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացուեցաւ այստեղ: Ինչպէս երևում է, արդէն պէտք է կազմակերպուած լինի դրա համար մասնաժողով: Մենք ևս ձայնակցելով մարտով և հողով գալիս միանում ենք այդ պատուական խմբին, ոչ լոկ խօսքով, այլ գործով և աշխատութեամբ: Սա առաջին քաղը կը լինի մեր ինքնաճանաչութեան ապարեզում... Բաւական է, որ քան չնորակալական հեռադիրներ և նամակներ անդացել են պարոն Սպանդարեանին, որ ինչ խմբագրութեան մէջ էլ եղել է իւր գոնն է տուել այն թերթին. անա, այժմ է հանդէսը, թող չարդողները ելեն ասպարէզը...

«Նոր-Գար»-ի № 64-ում պ. Գ. Չըմբիկեանի քան և հինգամսակի առթիւ. դրուած յօդուածում մի քանի տըրպագրական սխալներ են սպրդել, որոնցից մէկը աւելի խոշոր լինելով ուղղուած ենք: Տպուած է. «Թէպէտ ևս լուսնաներ և ուղիներ դառնալը պատահական է, որ աշողութիւն են ունենում»:

հում է, որ աշողութիւն են ունենում», պէտք է լինի «Թէպէտ ևս լուսնաներ և ուղիներ դառնալը պատահական է, որ աշողութիւն են ունենում»:

Թիֆլիսի շուկայում և հրապարակներում վաճառող մթերքների գը: ները 1887-ի մայիսի 1-ից մինչև մայիսի 16-ը: Թիֆլիսի հաց — սպիտակ ալիւրից 1 ֆ. 5 կ., ցորենի ալիւրից 1-ին տեսակի 1 ֆ. 3 կ., 2-րդ տեսակի 1 ֆ. 2 1/2 կողէկ: Միևնոյն ալիւրից թոնրում թխած 1-ին տեսակի 1 ֆ. 5 կ., 2-րդ տեսակի 1 ֆ. 3 1/2 կ., 3-րդ տեսակի 1 ֆ. 3 կողէկ: Սպիտակ և ցորենի ալիւրից խառն լուսնաների 1-ին տեսակի 1 ֆ. 5 կ., 2-րդ տեսակի 1 ֆ. 4 կողէկ: Տաւարի մսի 1-ին տեսակը առանց աւելորդ կտորի 1 ֆ. 8 կ., 2-րդ տեսակի 1 ֆ. 7 կ., սուկի 1 ֆ. 14 կողէկ: Ոչխարի մսի 1 ֆ. 9 կողէկ: Այս գները պարտաւրեցուցիչ չեն գիւղերից բերած և Թիֆլիսի հրապարակի վերաջ վաճառող մթերքների համար:

ՍԱԳՆԱՆԻ Ս. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՆԱԽԱՎԱՅԻ ՄԵՆԱՍՏԱՆԸ *)

Այս մասին գուցէ խախուտ է մեր կարծիքը՝ և լոկ ենթադրութիւն. բայց անհրաժեշտ է, որ մինչև դարիս սկիզբը՝ այս մենաստանի մէջ անմահ Միւրովի վառած հողերը ճրագը արժատուոր պաշտօնական լինածը և աշխատելու անջէջ պահպանուելով, բրիտանական կրօնի լուսն ու քիւրմութիւնն է սփռած շրջակայ ժողովրդի մէջ: Նա եղել է Շիրվանի բրիտանական հօրանը և գործարանը: Սակայն հասնում է նրա էլ վաղելու, փառքի և պաշտութեան օրհասը: Միայն ինչն է զարմանալի: Հինգ աղ օրհասին մեր մենաստանը սկսում է մի առանձին կենդանութիւն տանալ և բարեգաղութեամբ փառելու է: Մինչև անգամ նրա անունը դուրս գալով իւր թեմի պատմութեան անձուկ սահմանից, մտնում է քաղաքական փոթորիկից անցքերի պատմութեան, — ուստայ Անդրկովկասի տիրապետութեան տարեգրութեան մէջ **): Այս մենաստանում, 1791 թ. Շիրվանի տիրապետ Մուստաֆա խանը, Արդուիկան Յովսէփ արքեպիսկոպոսի բանակցութեամբ, Ղըրը Աւաղի ***): զորամար ընդունել էր Ռուսիա վի կայսեր հրապարակութիւնը: Այսպէսով պատկը, Հալոց վանքում, Հալաստան եկեղեցու բարձրատիւնն պաշտօնէի զետեղութեամբ, սկիզբն է առնում ուստայ լաղթական բանակի հաստատ առաջխաղացութիւնը Անդրկովկասեան երկրում: Օհան կալիսկոպոսի վերջինն է լինում այն աշխատանքի առաջնորդների կարգում, որոնք ճգնել էին Շիրվանի բրիտանական պարծանքը, փառքն ու չուքը պահպանել և մասնական բռնաւորներին անցում երկրից դուրս արգելել էին ներքնէլ: Երկար կանի լուսնածոց առաջնորդարանը, վերնատունը, հնձանը, խոհանոցը, մասուշը, միաբանների, ժառանգաւորների և ուխտաւորների համար բնակարանները — բոլորը կոմիսիոյ քարից, բայց բոլորն ալօր տապալուած ու աւերակ — ի հիման վերաշինուած էին դարու սկզբում Օհան կալիսկոպոսի ձեռքով, ինչպէս որ վկայում են անեղծ մնացած

*) Տես № 65.

**) Матеріалъ для ист. Кавк. Бутковъ, т. III, ст. 289, և Ա. Երիցեան «Հալոց մասնակցութիւնը ուստայ Անդրկովկասի տիրապետութեան մէջ». «Փորձ» 1877/8 1. 388.

***) Ուղեւոր. ապաւն էին կուլում տեղացիները և մինչև այժմ թուրքը այս մականունով են փշում ուստայ բանակի հաշակաւոր Զորով գործակալին:

արձանագրութիւնները:

Բայց ինչը որ մեր վիճակաւորները կորցնում են իրենց առաջնորդական անկախութիւնը և վանքերը՝ դադարելով առաջնորդանիստ լինելուց, զըրկվում են կանոնական ինքնավարութիւնից, և ենթարկվում են կեղծաբանութեան իշխանութեան զրաւին, — Նախակովի մենաստանի պաշտօնական բազը որոշվում է: Օհան կալիսկոպոսը, որի առաջնորդանիստ վանքի հաւրատութեան համարը հասել էր Նուրմուրի սինդակաւորներին, կանչվում է Լիվիանին՝ համար ու հաշիւ տալու, որ իւր խոտակրօն և առաքինի բարքով անգրկ էր մինչև անգամ Մուստաֆա խանի նման բռնաւորի խոտարութիւնը և անվերջ քաջութեամբ պաշտպանել էր իւր հօտը Զուրովի արշաւանքի ժամանակ մասնակցական արեւմտեան միւլուանդութիւնից, վերադառնում է իւր վանքը ոչ միայն առաջնորդական իրաւունքներից զըրկուած, այլ և բոլրած այն հաւի նման, որ չէր վերած որոնք, անհարին կեղբուած ժողովուրդը ցոյց էր առնել վեհանք Նիկողայոս կալսրին: Զափազանց կուսարուն ու անխնայ են եղել մեր նոր նախաձեռնողները՝ իրենց իշխանութիւնը գործադրելու *):

Օհան կալիսկոպոսը երկար չէ ապրում այս անուր պարտաւորութիւնը տանելուց ընտել: Նրա սեղ ուղարկվում է մի վարձկան չեպիսկոպոս Միւնաս անուանով, **): որին մնում էր իւր առաքողներին պակասը լրացնել: Նա ուղարկել, առանց անհաճելու կողպուում է վանքը՝ այս խօսքիս իսկական նշանակութեամբ: Մենաստանի բազմաբանակ ուղեղէն և արծաթեղէն անօթեները, սպանները, դաւարաւար մասունքները և թանկագին զենքերը, որոնք մեծաւ մասամբ Աստուրանի հաւրատ հալերի ջերմանալովեան նըուէրներ են եղած, — բոլորը կապուտ կողպուտ անելով փախչում է: Ժողովուրդը իմանալով այս անուր սեղաւակագրութիւնը, հետապնդում է նրա ետեւից և վերաջ հանելով կարողանում է աղաւթ միմիայն նուիրական մասունքները: Վերջին հարուածը տալիս է 1859-ի սարսափելի երկրաշարժը: Տաւարը սասանութիւնից խախտվում է, ճեղքվում են կաթիլակէն և որմերը և հիմնադատակ կործանվում են այն շինութիւններն, որ Օհան կալիսկոպոսի աշխատանքութեան վիճակներն էին: Միաբանութիւնը ցրվում է: Լքելու և ամալի վանքի զերեկմանական լուսնութիւնը խանգարում է մի պանդուխտ ժամուշի մրմնջը: Նա հակում է տրուամթախիւծ աւերակներին և ուխտաւորներին համար խոնկ ու մոծ է վառում «ճանապարհ» վերաջ ***):

Այդ միջոցին մերձակայ հալ գիւղականները, օգուտ քաղելով մենաստանի

*) Սինդոքի առաջին անդամների վարչական ընդունակութեան և նրանց գործունէութեան ընթացքի վերաջ գաղափար կապուելու համար չափ նետաբարկան է Յ. Գեղամանցի ընթաց պատմական փաստերը և հաւատարմը «Արապիտ կալիսկոպոսի կենսագրութեան» մէջ: («Փորձ» 1876. I և II).

**) Այս աշխատանքի մասին, որին Ներսէս Մ-ը արդար վրձնագրութեամբ զըրկել էր բանաւանդական թագման կարգից:

***) Այս աշխատանքն է, որ 1850 թ. Զաւարեանց Մարգիւս կպ. իւր աշխատութեան ժամանակ տեսած է և փշում է իւր «ճանապարհորդութեան» մէջ: «Մենաստանն այժմ կուլ լաւիակ գրութեան, ապաւանակելու ի խնամ միջ ժառանգի, որ ամէլ դաւել և վառել ճրագ» (Բ էր. 394): Արաւանաները պատմում են, որ այդ ժառանգ միշտ հաղին ունէր մի համաշ ջնցուտի արխաւուր, որ մինչև անգամ բնուած ժամանակ հանելիս չէ եղել: Սակայն ոչ ոք չէ կարողացել իմանալ, որ դա մի խորհրդաւոր և մեծապի հանդէս է եղել: Պաշտպանի մուսնուրց լուսն աղ արխաւուր միջոց դուրս է եկել 45 օրով միւլիսի զանձուած բարկաշաւ ուխտաւորների տուրքով:

անտէրութիւնից, սեպականացնում են նրա ընդարձակ հողերը, որոնց դարաւանների օրինակը զիտմամբ օրինակելով դուրս էր բերել իւր աշխատութեան մէջ:

Այս կերպով մի վանք, որ իւր շինութեան նշաններով Մ-ը և գուցէ աւելի վաղ դարերում հիմնադրուած քըրբիտանական կրթարանների կարգում զատուելու ամեն իրաւունք ունէր և երկար դարերի ընթացքում զիմանալով ընտելեան սասանութիւնմուլուան, մանաւանդ մասնակցական մուլուանդութեան՝ արդարութեան արեկալի անքիւծ լուսն էր փռել շրջակայաւող խողով գիւղերի մէջ, խաւարում, ամալանում է նոյն իսկ այն ժամանակ երբ առաւել զգալի պիտի լինէր և կալիսկոպոսի պաշտօնութիւնը և բարեկարգութիւնը: Կարեւորաւ ասեանք և գործակալները միանալով ընտելեան հօտ՝ հաղարհան մենաստանը հաոցը: Նուաւ են աշխատել վիճակին, որի նըկարագիրը նուրիցինք ընթերցողին: Ներսէս Մ-ի վարչութեան եղանակն էլ մի կէպով առաւել նպատուած է ալ լրման: Բոլոր վիճակների հետ և Շամախի անասանորդ թողնելով և եկեղեցական կալուածների կառավարութիւնը աշխարհական անձերի կանձելով, ոչ միայն չէ բուծում այն վեքը, որ Կարեւորին հասցրել էր մեր վաճառական հաստատութիւններին և առհասարակ մեր եկեղեցու վարչութեան հնաւանդ կանոններին, այլ աւելի խորացնում է ու բորբոքում: Բաւական է չիչիլ Տաթեւի հաշակաւոր վանքի հարուստ մատենադարանի կողպուումը...

Այս անգութ լրման մէջ մի բարեպաշտ անձն ոգորմելով Նախակովի կալիսկոպոսին և իւր մեծաւորի — Օհան կալիսկոպոսի երախտիքը ու անունը վիշտով շինութիւնների աւերակների վերաջ, մոտածում է աղաւթ զոնէ աշխ, որ տակաւին հնար էր աղաւթ և մենաստանը կենդանացնել: Գէպը աշողում է: 1852 թ. վահագնեան Գեորգ կալիսկոպոսը Սաղիանի Ս. Ստեփաննոս Նախակովի վանքի վերաջ արեկալ է ձեռնադրում Օհան կալիսկոպոսի երեւմեան փոքրաւորին, որ աշխատուել է եղել իւր մեծաւորի զլինել եկած անցքերին: Այդ նորընծան Միքայէլը համար Սարգիս վարդապետն էր: Նրան լանձնում են քիւս վանքի վերաշինութեան հողը:

Նորանստատ վանհալը մենաստանի վերաշինութեան գործը սկսում է շատ գործնական եղանակով: Նա տակաւին թողնում է տաճարի վերանորոգման պահանջը, որովհետեւ մինչև 59 թ. երկրաշարժը, երեսուներորդ թուականներին պատահած սասանութիւններից զգալի հարուածներ էր կըրել: Նախ և առաջ Հ. Ս. Միքայէլը հանցը սկսում է օրինական կարգով փաղաւել և դատաստանի միջնորդութեամբ որոշել այն վարեկանները, որոնց աղաւթը լափաշաւորներից հնարաւոր էր: Փառք Աստուծոյ, որ տակաւին չար սասանան, կամ ինչպէս Շըչէրինն անուանել է՝ շահաւէ գիւղը ու չէր դրած և շինականը չէր իմանում ժամանակակից հասակաւորների ստացուածներին անխորտակեան վարդապետութիւնը: Սարգիս վարդապետը սրա հետ սկսում է ծաղիկեցնել մենաստանի հաշակաւոր ապլին, որ երկար տարիներ անխնամ ու անտէր մնալով բոլորովին խողանացել էր *):

(Կը շարունակուի)

*) Հ. Ս. Միքայէլը հանցի կողմից միմիայն այս գործը մշտապիշատակ ծառայութիւն պիտի համարել վանքի համար: Այդ աղուց ստացուած գներին իւր առանձին բնորոք բաղկութիւններով Շիրվանի գիւղերի մէջ անդուգական է վկայուած գիւղեկաններից: Այդ գիւղին մի առանձին անուշ բարբառն և համեղ ձայնակ ունի, որ միմիայն Նուրուպի ընտիր գիւղերինն լաւուկ է:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Ապրիլի 18-ին վեննաւում ստացուել է Լոնդոնից Կ. Պօլսի անդլիական Ներկայացուցչին ուղարկած հաղորդագրութիւնը, որի մէջ արտապատուած է հետեւեալ հալեացքը, որով առաջնորդվում է սենտ-Ջեմսի կարմնէտը բողարական խնդրի ներկայ գրութեան միջոցին: «Լոնդոնի արտաքին գործերի մինիստրութիւնը աշխատեցնում են, որ Ֆիլիպպոպոլի վեղափոխութիւնը արդէն վերջացած է և Կ. Պօլսի առանձին կօնֆիդենցիալով բոլոր զետեղանքի կողմից էլ հաստատուած: Գրութեան հաւաքողները զօրով չափաւորութեան օրինակ ընդդիմադիր կուսակցութեան նախադիւծ աշողէր, այն ժամանակ մեք ալփուտ շման պիտի հանդիպէինք «նաւան, վերջացած գէպը», որին Ռուսիան, հաւանականօրէն ոչինչ չէր պատասխանել: Յաղթող կուսակցութիւնը անխնայութեան առաջն առնելու համար, միջոցներ ձեռք առաւ, որպէս հնարաւոր էր սահմանադրական երկրորդութեան և բոլորովին իրաւունք ունի ալփուտ առանց ու է պալմանի իշխանութիւնից հրաժարելու և հալիւ խողաղորդ երկրորդ կրկին անշինաւորութեան մատնելու: Այժմ գործերին բաւարար լինու տալու համար, հարկաւոր է և էական խնդիր ջոկել երկրորդականից: Այդպիսի էական կէտ պէտք է համարել Ներուպալի խողաղորդեան անդադար սպառնացող վտանգը և ապաւնել Բողարալի աղապին միութիւնը: Ներուպալի, Թիւրքիալի և Բօլղարիալի համար կենսական նշանակութիւն ունի խնդրի խողաղլուծումը մինչդեռ Ռուսիալի համար մի ահաբաժն էլ մեծ նշանակութիւն չունի: Այն թէ ինչի Ներուպալի վերաջ բարդական պարտականութիւն կալ Ռուսիալի համաձայնութիւնը ձեռք բերել աշխատելու: Այդ պատմութեան համակրութիւնը գործի ալփուտ կամ ալփուտ վճառելու վերաբերմամբ, զգաւոր գործ է միայն, որ կարելի է հաշիւ առնել ուսական անձնաւորութիւնը չլրարարելու համար, բայց որին Ներուպալի նըշանաւոր, Նիւթական չանքը զոհարեւութեան ենթարկել կարելի չէ»:

— Կ. Պօլսում ներկայումս միմիսորների խորհրդների մասին վեննալի «Presse» թերթը տտում է. «Պէտք է ենթադրել, որ միմիսորութեան անդամները երկուամիջ խոտուացել են տուլթանին խոր լուսնութեան պահպանել մինչև որ վերջական վճիւ կհանգնէ: Յալմին է սակայն, որ Ռուսիան առաջարկում է նշանակել մի խնամալու, որին պիտի լանձնուի մինչև անգամ համար էլ ընդ. ժողով կազմելու: Մեծ եղաբարքը դեռ էլ անաշխատում է չընդունել այս առաջարկութիւնները, բայց ուսական զետեղանալու պ. Նիկողայոս պնդում է, որ առանց ու է փոփոխութեան ընդունին նրան: Միւս կողմից բողարական լիազօր-իրաւատու վուլիովը պատահապէս լաւանել է, որ բոլոր այն ջանքերը բողարական խնդիրը լուծելու, որ ուղղարած կլինին աննպատակ կերպով գէպի բողարական ներկայ կա-

Անվերջ կերպով կարող է մրցել Ռուսիայի կողմում թանկագին զինու. հետ, որ բոլորութեան մէջ ընդարձակ գործադրութիւն ունի, որպէս կաղորդիչ միջոց, մանաւանդ մանկական հիւժիւ ջաւերի ժամանակ: Եւ որպէս բոլիչ գործ էլ անուած մանկական փորաւարները, թանքը ժամանակ Ռաֆայէլեան բաղադրատու գլինի: Ծանօթանալով Սաղիանի վանքի անարատ դիւտ լաւութեան հետ՝ սկսեցի գործը զննել վերջին: հետեանքը միշտ աշող է եղել և արդարացի է անկկաւութիւնը:

Типографія М. Д. Ротніянцъ Гол. пр., д. № 41